

श्री सर्वोत्तम

तत्कथाक्षिप्तविताय नमः

॥ ७७ ॥

તત્કથાક્ષિપ્તચિત્ત:

શ્રીઆચાર્યજી શ્રીકૃષ્ણની કથામાં પરોવાયેલા ચિત્તવાળા છે.

અર્ચ-ચરિત્ર-સંગતિ

વિશોકા અહની વિન્યુર્માયન્ય: પ્રિય વેષ્ટિતમ્ ભગવાન શ્રીગોકુલથી મથુરા પધાર્યા ત્યારે ગોપીજનોએ ભગવાનના ચરિત્રના ગુણગાનથી શોક રહિત થઈ દિવસ તથા રાત્રિ ગાળ્યાં, આવું ભગવાનનું વાક્ય છે.

ભગવાનના ગુણો ભગવાનના ધર્મરૂપ છે. ભગવાન પ્રત્યક્ષ ના બીરાજે ત્યારે અધિક વિરહ થાય છે. આ દશામાં જીવન ભગવદ્ કથાથી ટકે છે તવ કથામૃતં તત્પજીવનમ્ માં નિરૂપણ છે. ભગવાન ગુણી છે. તેમની કથા ગુણ છે. બંને અભેદ છે. શ્રીમદભાગવત એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે કે ચદૃક્ષ્યા મત્કથાદૌ જાતશ્રદ્ધસ્તુ ય: પુશ્નાન્ ભવિત્યોમોઽસ્ય સિદ્ધિદ: આ પ્રમાણે ભગવદ્ધર્મ અને ભગવાન બંનનું સામર્થ્ય સમાન છે. ભગવદ્રૂપ છે. ભાષ્યમાં પ્રકાશયત્ વા તેજસ્ત્વાત્ સૂર્યના પ્રકાશથી જેમ સૂર્ય ભિન્ન નથી. તેમ બ્રહ્મના ધર્મો બ્રહ્મથી જુદા નથી. સન્સારનિર્ણયમાં કહ્યું છે કે મુણાસ્તુ સંમયહિત્યાત્ જીવનાર્થ ભવન્તિ હિ પ્રભુની વિરહ અવસ્થામાં પ્રભુની કથા જીવન ધારણ માટે ઉપયોગી થાય છે.

નિકુંજસ્ય ભગવાન અને ભકતોની લીલારસના અનુભવવાળી કથામાં શ્રીઆચાર્યજીનું ચિત્ત નિરંતર પરોવાયેલું જ રહે છે. આપશ્રી યથાધિકારે શ્રોતાઓને આ નિકુંજ લીલાનો અનુભવ કરાવો છે.

એક સમય નંદગામ પાસે ઉદ્ધવક્યારીમાં જ્યારે આપશ્રીને ઉદ્ધવજીનો સાક્ષાત્કાર થયો ત્યારે આપશ્રીને ભ્રમરગીતના એક શ્લોકની વ્યાખ્યા ત્રણ દિવસ સુધી સંભળાવી. આપશ્રીનું ભગવદલીલા કથામાં નિત્ય નિમગ્ન ચિત્ત છે તેનું આ પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ છે.

આ નામ 'ઐશ્વર્ય-ધર્મ' - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ઉદ્ધવક્યારીમાં આપશ્રી ઉદ્ધવજીને ભ્રમરગીતની વ્યાખ્યા સંભળાવે છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી નિરંતર ભગવત્લીલા રસની જ કથા સંભળાવે છે ? સમજાવવા "તદિસ્મૃતાન્ય:" નામ કહે છે.

તદ્વિસ્મૃતાન્યઃ

શ્રીઆચાર્યજીને ભગવદ્લીલા કથા સિવાયના અન્ય પદાર્થોની સ્મૃતિ રહેતી નથી.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

જે વાતમાં ભગવત્ સંબંધ ન હોય તે વાત શ્રીઆચાર્યજી પોતે જ ભુલી જાય છે. અને ભગવદ્દરસની કથા કહી બીજી અન્ય વાતોની વિસ્મૃતિ કરાવે છે. અથવા તો જ્યારે જ્યારે ભગવદ્લીલા રસાવિષ્ટ ચિત્ત બની જાય છે. ત્યારે ત્યારે આપશ્રીને અન્ય યાવત્ દેહાદિ ધર્મોની પણ વિસ્મૃતિ થાય છે. કનૌજના પરમાનંદદાસજીએ "હરિ તેરી લીલાકી સુધ આવે" એ પદ ગાયું. ત્યારે ત્યારે સાંભળતા માત્રમાં જ આપશ્રી મૂર્છિત બન્યા હતા. તેવી રીતે કારકમાં શ્રીઆચાર્યજી ગોવિંદ દુબેને એક વખત કથા સભળાવતા હતા ત્યાં શ્રીરણછોડજી પધારી ગોવિંદ દુબે સાથે વાતો કરવા લાગ્યા. આપની રસમય કથાનાં વિશેષ થયો જાણી આપ ગોવિંદ દુબે ઉપર અપ્રસન્ન થયા અને કથા બંધ કરી.

શ્રીઆચાર્યજી બદરિકાશ્રમ થઈ વ્યાસાશ્રમ પધાર્યા. ત્યાં શ્રી વ્યાસજીને જ કહ્યું કે આપની આજ્ઞાનુસાર શ્રીભાગવતટીકાનું કાર્ય મેં કર્યું છે. પરંતુ ભ્રમરગીતના પ્રસંગમાં "भवतीनां वियोगो मे नहि सर्वात्मना ववचित् પછીનો ખૂટતો અડધો શ્લોક આત્મત્વાત્ ભવતવશ્યત્વાત્ સ્વભાવત્ નો મેં ઉમેરો કરી પુરો કર્યો છે અને તે ઉપર વિતરણ પણ કર્યું છે. આપ આપની અનુમતિ જણાવો. શ્રીવ્યાસજીએ બહુ પ્રસન્ન થઈ કહ્યું કે મારા અધુરા રહી ગયેલા શ્લોકને આપે પૂર્ણ કર્યો તે બરોબર છે.

આ પ્રકારે આપશ્રી નિરંતર કેવલ ભગવદ્ લીલાના અનુસંધાનમાં રહે અને તેથી બીજું સર્વ વિસ્મરણ તેઓને થાય છે.

આ નામ "વીર્ય-ધર્મ" - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

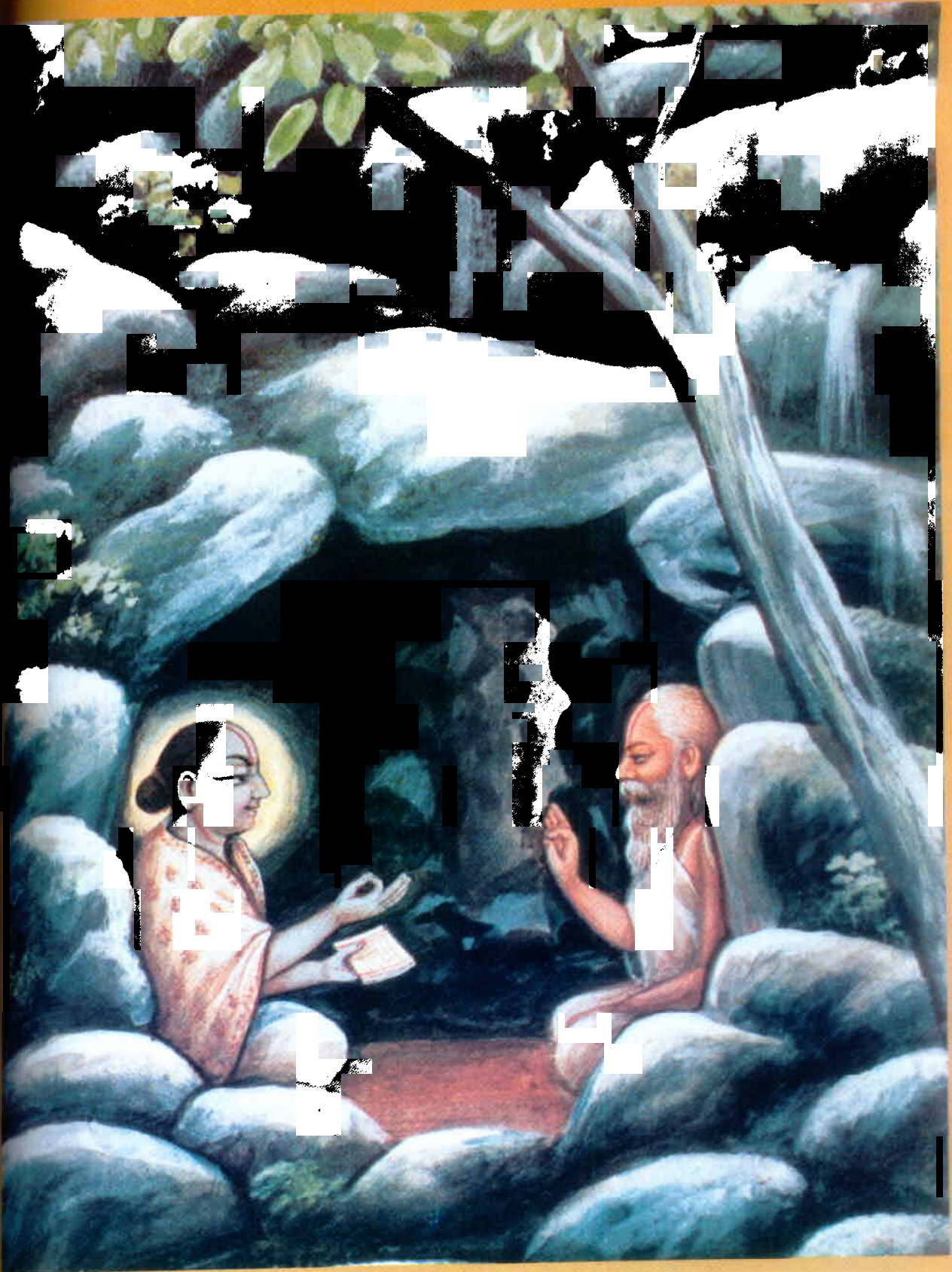
વ્યાસાશ્રમમાં શ્રીવ્યાસજી સાથે ભાગવત વિષયની શ્રીઆચાર્યજી ચર્ચા વાર્તા કરે છે.

નામ-સંગતિ

નિકુંજસ્થિત ગોપીજનોની કથામાં જ આપની આવી પ્રબળ અભિરૂચી હોવાના કારણમાં "વ્રજપ્રિયઃ" નામ કહે છે.

श्री सर्वोत्तम

तद्विष्णुतान्याय नमः

॥ ७६ ॥

श्री सर्वोत्तम

ब्रजप्रियाय नमः

॥ ७७ ॥

વ્રજપ્રિય:

શ્રીઆચાર્યજીને વ્રજ પ્રિય છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજીને વ્રજ અત્યંત પ્રિય હોવાના કારણે વ્રજ સંબંધ નિકુંજ લીલા વાળી કથામાં ઓતપ્રોત થવાથી આપશ્રી અન્ય વાર્તાઓ ભુલી જાવ છો. લીલા કથાથી વ્રજના નિઃસાધન ફલાત્મક સ્વરૂપનું આપશ્રીને સદા ચિત્ત્વન રહે છે.

કાલ પ્રભાવે વ્રજના જે અલૌકિક સ્થળો અપ્રગટ હતા તે સ્થળોને આપશ્રીએ પુનઃ પ્રગટ કર્યા. આપશ્રીએ ગોકુલ, ગોપાલપુર ગામોનું નિર્માણ કર્યું. મથુરા અને વ્રજમંડળની પરિક્રમા કરી. આપશ્રીએ પૃથ્વી પરિક્રમા તો ત્રણ વખત કરી છે, પરંતુ વ્રજ પરિક્રમા કેટલીએ વાર કરી છે. અને તેમા પ્રભુદાસ જલોટા જેવા ભક્તોને સ્વરૂપાત્મક વ્રજનાં દર્શન કરાવ્યાં છે. "વૃક્ષે વૃક્ષે વેણુધારી પત્રે પત્રે ચતુર્ભુજઃ" એવા સ્વરૂપાત્મક વ્રજના પ્રભુદાસ જલોટાને દર્શન કરાવ્યા.

આ નામ "યજ્ઞ-ધર્મ" - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

રાધાકુંડ ઉપર પ્રભુદાસ જલોટાને સ્વરૂપાત્મક વ્રજના શ્રીઆચાર્યજી દર્શન કરાવે છે.

નામ-સંગતિ

આપશ્રીને વ્રજ પ્રિય હોવાથી આપે વ્રજમાં વિશેષ શું કર્યું તે જણાવવા "પ્રિય વ્રજસ્થિતિઃ" નામ કહે છે.

પ્રિય વ્રજસ્થિતિ:

શ્રીઆચાર્યજી આવા પ્રિય વ્રજમાં બિરાજવાવાળા છે.

અર્ચ-ચરિત્ર-સંગતિ

આપને સંપૂર્ણ વ્રજ પ્રિય હોવાથી વ્રજના જુદા જુદા નિવાસ સ્થળો ઉપર બિરાજી શ્રીભાગવત પારાયણ કરી આપશ્રીનો વિશેષ મુકામ તો ગોકુલમાં બડી બેઠકમાં રહેતો હતો. દેવી જીવોના સરળ ઉદ્ધાર માટેની શ્રીઠાકોરજીએ સાક્ષાત્ પ્રગટ થઈ બ્રહ્મસંબંધની આજ્ઞા ગોકુલમાં જ આપને કરી હોવાથી ગોકુલ આપને અત્યંત પ્રિય છે.

ગોકુલ બડી બેઠકમાં એક વાર આપશ્રીએ એક શાલિગ્રામના અનેક શાલિગ્રામોના સ્વરૂપનાં એક વેરાગીને દર્શન કરાવ્યા હતા.

ગજજનધાનની વ્યસન અવસ્થા સિદ્ધ થવાથી શ્રીનવનીતપ્રિયાજીએ ગજજનધાવનને શ્રીઆચાર્યજીને ત્યાં પોતાને પધરાવવાની આજ્ઞા કરી શ્રીનવનીતપ્રિયાજી પધારવાથી શ્રીઆચાર્યજી પોતાની પાસે લઈને પોઢયા આ પ્રમાણે નિત્ય પોઢવાની શ્રીઠાકોરજીની ઈચ્છા હોવા છતાં લોક મર્યાદા સાચવવા શ્રીઆચાર્યજીએ કહ્યું કે "મુઢાનો સર્વ સાજ રાખીને શ્રીસ્વામિનીજી સ્વરૂપથી હું પાસે જ છું." આ પ્રકારે આપની સદાએ પ્રિય વ્રજમાં સ્થિતિ છે.

આ નામ "શ્રી-ધર્મ" - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

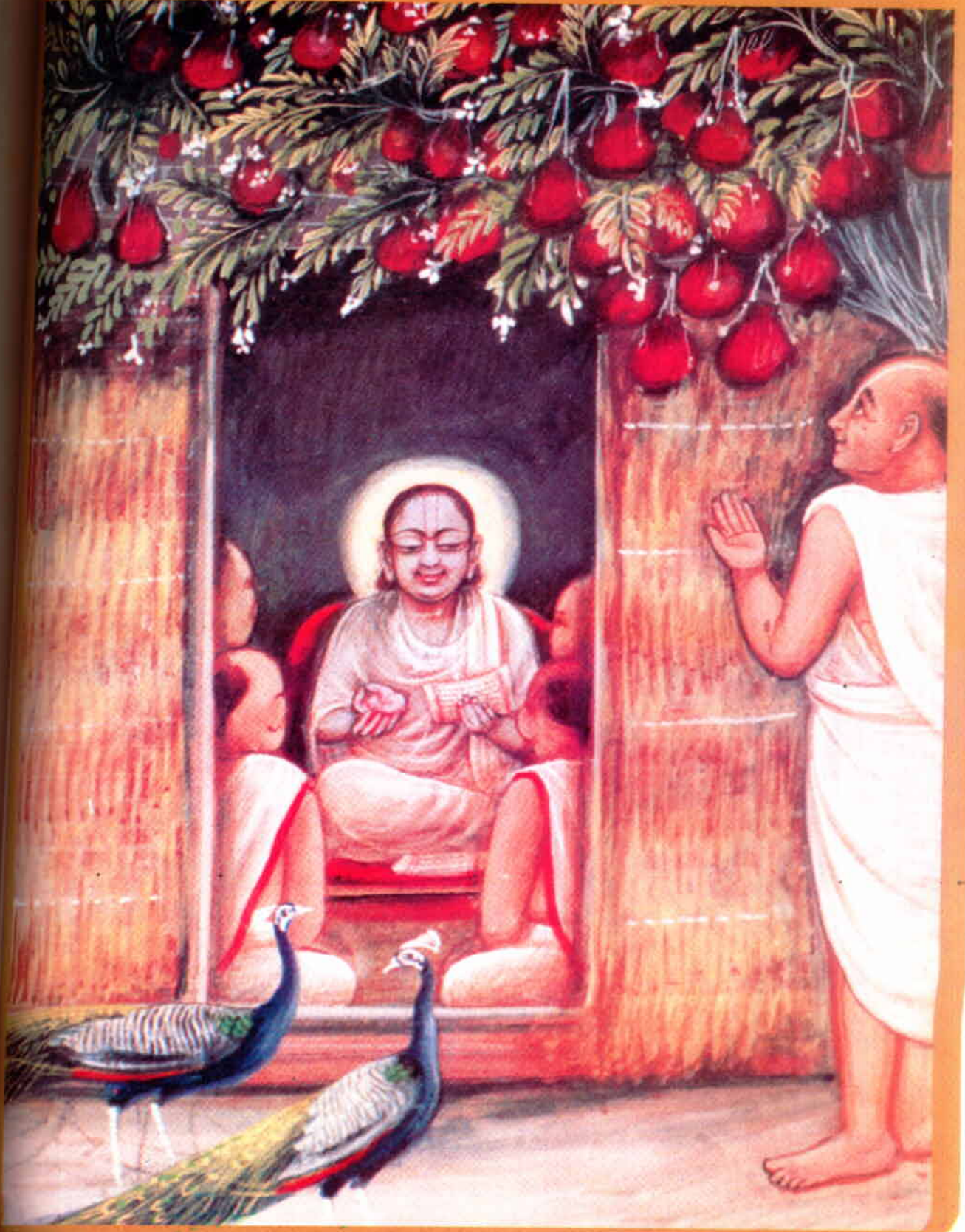
ગોકુલ બડી બેઠકમાં શમિવૃક્ષ ઉપર અનેક શાલિગ્રામ યુક્ત બટુક (થેલી) ને શ્રીઆચાર્યજી બતાવે છે.

નામ-સંગતિ

વ્રજમાં સ્થિતિ રાખી બિરાજી આપે બીજું શું શું કર્યું તે જણાવવા, "પુષ્ટિલીલાકર્તા" નામ કહે છે.

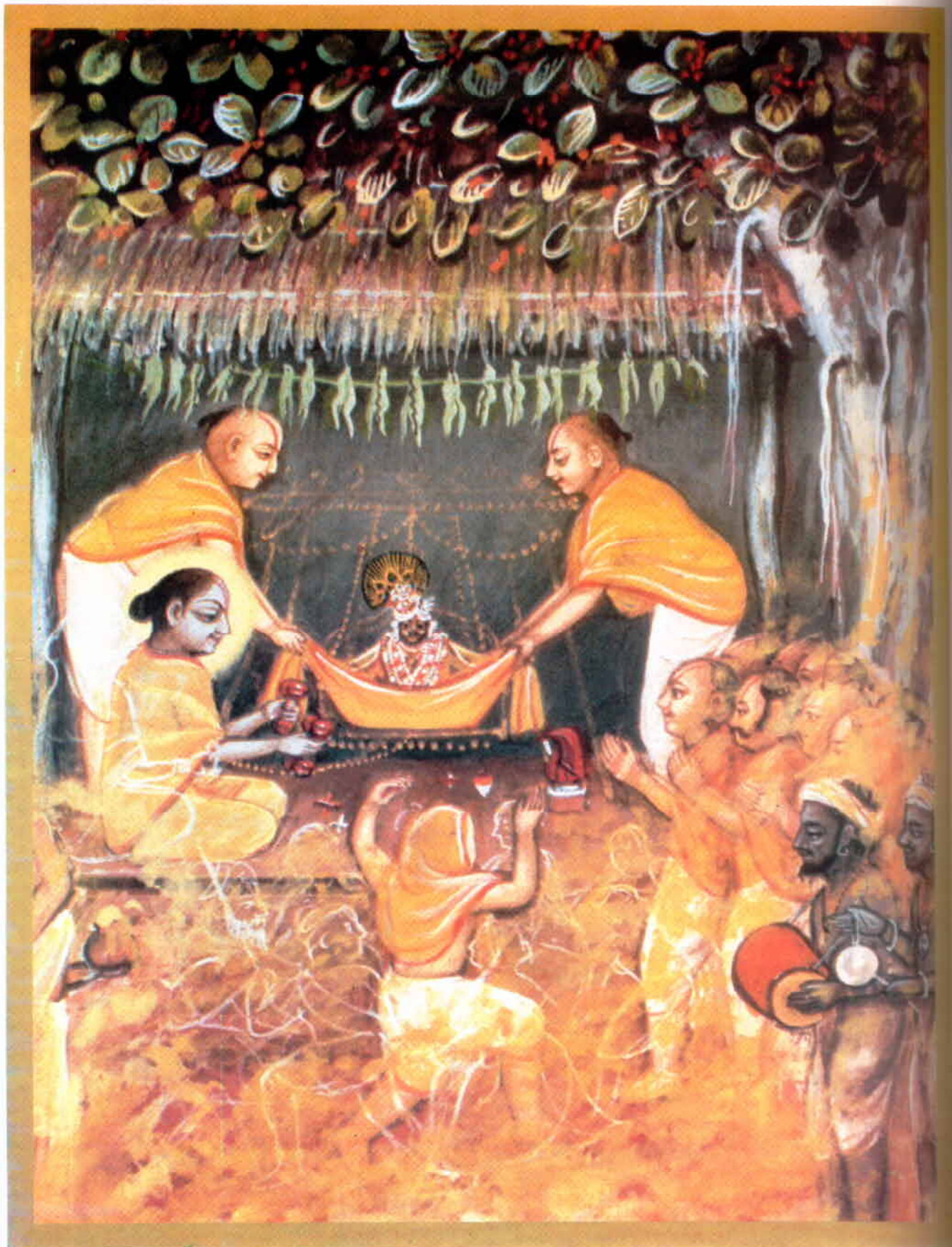
श्री सर्वोत्तम

प्रियव्रजस्थितये नमः

॥ ७८ ॥

श्री सर्वोत्तम

पुष्टिलीलाकर्त्रे नमः

॥ ७३ ॥

પુષ્ટિલીલાકર્તા

શ્રીઆચાર્યજી પુષ્ટિલીલા કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી ગોકુલમાં બિરાજી પુષ્ટિ લીલા પ્રકટ કરી તેનું અનુસરણ કરે છે. પુષ્ટિ લીલામાં પ્રથમ લીલા જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ છે.

શ્રીઆચાર્યજીએ એક વખત જન્માષ્ટમી ઉત્સવ ઉપર ગોકુલ બડી બેઠકમાં શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને પલને ઝુલાવવાનો મનોરથ કર્યો, શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને એક વસ્ત્રમાં પધરાવ્યા. વસ્ત્રનો એક છેડો દામોદરદાસ હરસાનીએ પકડ્યો, બીજો છેડો કૃષ્ણદાસ મેઘને ઝાલ્યો, આ રીતમાં સુવર્ણ સુષ્કું સુંદર ભાવાત્મક વર્ણના વસ્ત્રમાં શ્રીઆચાર્યજીએ શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને ઝુલાવ્યા, ગજજનધાવને સન્મુખ નૃત્ય કર્યું. ત્યાં હાજર રહેલા તમામ સેવકોને આપે આ વખત દર્શન કરાવી શ્રીનવનીતપ્રિયાજી ગોપી ગ્વાલ વિગેરે સર્વ નંદમહોત્સવ કરી રહ્યા છે તેવો અનુભવ આપશ્રીએ કરાવ્યો.

આ નામ "જ્ઞાન-ધર્મ" -સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

શ્રીઆચાર્યજી શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને ઝુલાવે છે. દામોદરદાસ હરસાની અને કૃષ્ણદાસ મેઘને વસ્ત્રના બે છેડા પકડેલા દેખાય છે ગજજનધાવને મધ્યમાં નૃત્ય કરી રહ્યા છે. રેખાંકિત ચિન્હોથી ભાવનાનો અનુભવ સમજાય છે.

નામ-સંગતિ -

આ પુષ્ટિલીલાનો અનુભવે વિશેષ રૂપમાં થવાના કારણમાં "રહઃપ્રિયઃ" નામ કહે છે.

રહ:પ્રિય:

શ્રીઆચાર્યજીને પુષ્ટિલીલાના અનુભવ માટે એકાન્ત પ્રિય છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજીને પુષ્ટિલીલાના અનુભવ માટે નિરંતર એકાન્ત વધારે પ્રિય છે એટલા માટે પૃથ્વી પરિક્રમામાં જીવિરાજ્યા છે, આપશ્રીની બેઠકો છે તે કાંતો વનમાં છે, નદી કુવા અથવા સરોવરની પાળે છે, અથવા ગામથી દૂર એકાન્તમાં છે.

પૃથ્વી પરિક્રમાં કરતા માર્ગમાં શ્રીકૃષ્ણચૈતન્ય સાથે વાર્તાલાપમાં શ્રીઆચાર્યજી પોતાના સિદ્ધાંતની વિશેષતા જણાવવા હતું કે "ક્ષણભર પણ જો ભગવદ્ નામથી વિમુખ અને તો તેમા આસુરાવેશ આવી જાય છે." કૃષ્ણદાસ મેઘને પણ આ સાંભળી વિચાર્યું કે આવા ભગવદીયો છે કે જેઓ ક્ષણમાત્ર ભગવદ્નામ છોડતા નથી. માટે શ્રીઆચાર્યજીએ કૃષ્ણદાસ મેઘનના મનની જાણી.

આગળ પધારતાં એક સરોવર ઉપર સઘન વૃક્ષલતા આચ્છાદિત સ્થળમાં આપશ્રીએ રસોઈ કરવા મુકામ કર્યો. કૃષ્ણદાસ મેઘનને પાતળ બનાવવા પાંડડાં લેવા મોકલ્યા તેઓએ સગનવૃક્ષરાજીમાંથી બહાર નીકળી સરોવર કિનારે બેઠેલા એક સિંહને કૃષ્ણદાસે ડરીને ભગવદ્ ઈચ્છાએ જે થવાનું હોય તે થાય એમ સમજી ભગવદ્નામ લેવા માંડ્યું. ભગવદ્નામ સિંહને કાને પડતાં સરોવરમાંથી પાણી પીધું.

પાંડડા લઈ કૃષ્ણદાસ મેઘન શ્રીઆચાર્યજી પાસે આવ્યા ત્યારે આપશ્રીએ તેઓને કહ્યું કે હવે તમારો સંદેહ દૂર થયો કે કૃષ્ણદાસ મેઘન સમજી ન શક્યા ત્યારે આપે આ સર્વ વૃત્તાંત કહી સાંભળાવ્યો કે આ સિંહ ભગવદ્લીલા સંબંધી છે, અને ભગવદ્નામ લે છે. તરસ્યો થવા છતાં ભગવદ્નામ વિક્ષેપ પડે એ ડરથી પાણી પીતો ન હતો, પરંતુ જ્યારે તમોએ ભગવદ્નામ લે તેણે સાંભળ્યું ત્યારે પાણી પીધું આપશ્રીના વચનો સાંભળી કૃષ્ણદાસ મેઘનનો સંશય દૂર થયો.

પદ્મનાભદાસજી શ્રીઆચાર્યજીના રહ:પ્રિયનું વર્ણન આ રીતે કરે છે.

મધુવન સઘન સ્વરસપુરિત ભ્રુકુટીભાવ સંકુલિત નેહવર

સહજ સુગંધ અદ્ભુત અખંડિત નિબિડતમ ઉભય વિલાસ રાસરસલલિત

લતાનફત ગહવત દિનકર દશન પ્રભા દુહું દિશતે વાગધીશ રહેવે કો રહ ઘર

સર્વકાળ ભ્રુકુટીભાવ પરિપૂર્ણ ઉત્તમોત્તમ સ્નેહ વડે રસઘન રસાત્મા ભગવાન મધુવનને, વેણુનાદ દ્વારા સ્વરસ (એકાન્ત રમણ માટેનો સ્થાયીભાવ) સદા સ્થિત રાખવા સિંચન કરી સદા પોષણ કરે છે. આ મધુવનમાં લલિત લતાઓથી લપટાયેલી વૃક્ષઘટાઓ સુશોભિત છે. અલૌકિક સહજ સુગંધિની લપટ છાઈ રહી છે. ત્યાં અદ્ભૂત અલૌકિક અખંડિત રીતે શ્રી વ્રજભક્તો યુગલ સ્વરૂપ રાસાદિક લીલાઓ કરી રહ્યા છે. ભગવાન અને ભક્તોના પરસ્પર વાણી વિલાસજનિત્ હાસ્યાદિક વલ્ગુમંત્રરાસગોષ્ઠિ તસ્યાનુરાગ લલિતસ્મિત વલ્ગુમંત્ર લીલાવલોક પરિરંભણ રાસગોષ્ઠયામ્ આદિ ભાવોન્દ્રમે ઉદિત દંતાવ પ્રભારૂપ દિનકર સૂર્યનો જ્યાં પ્રકાશ છે, એવું શ્રીવાગ્ધીશ શ્રીઆચાર્યજીનું રહ: એકાન્ત ઘર છે.

આ નામ "વૈરાગ્ય-ધર્મ" - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

સરોવરના તીર ઉપર શ્રીઆચાર્યજી બિરાજે છે, અને કૃષ્ણદાસ મેઘન સિંહ પાસે પડેલાં પાંડડાં લઈ આવે છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજીને જો એકાન્ત જ પ્રિય છે તો ભક્તોને લીલાનો અનુભવ કેવી રીતે કરાવી શકે છે તે જણાવવા "ભક્તોરંગમ" નામ કહે છે.